

פרשת אחרי מות

סדר העבודה של יום הכיפורים לשעה לדורות ולנצח

טז, כג וּבֹא אֶהְרֵן

הנושא הראשון בפרשתנו הוא סדר העבודה של הכהן הגדול ביום הכיפורים. והנה, דוקא בפרק הזה האמור לקבוע לנו סדר, מצינו אצל חז"ל שאין בו סדר! "וּבֹא אֶהְרֵן אֶל-אֱהֵל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת-בְּגָדֵי הַכֹּהֵן אֲשֶׁר לְבָשׁ בְּבָאוּ אֶל-הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחֵם שָׁם". חז"ל שואלים (יומא לב, א): למה הוא בא? והיתה תשובתם: אינו בא אלא להוציא את הכף ואת המחטה [אותם הכניס עם הקטורת, כמבואר (בפסוקים יב-יג)] "וְלָקַח מִלֹּא-הַמִּחְתָּה גִּחְלִי-אֵשׁ... וּמֵלֶא חֲפָנָיו קֶטֶרֶת סָמִים דֶּקָה וְהִבִּיא מִבֵּית לְפָרְקֵת. וְנָתַן אֶת-הַקֶּטֶרֶת עַל-הָאֵשׁ לְפָנָיו ה'..." שכל הפרשה נאמרה על הסדר חוץ מפסוק זה, עכ"ל.

טרם ניגש לברר מה בכל זאת לומדים מן הסדר 'הלא נכון' על פי ההלכה (שהרי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ופשוטו של מקרא מחייב לקרא את הכתובים לפי הסדר שנכתבו), עלינו לברר מדוע חז"ל הסיקו את מסקנתם שפסוק זה ("וּבֹא אֶהְרֵן") אינו כתוב במקומו הנכון. ביסוד הסוגיא מונחת קבלת חז"ל שבסדר העבודה של יום הכיפורים היו חמש טבילות ועשר פעמים קידוש ידיים ורגליים. הגורם לכל טבילה (ויחד עמה פעמיים קידוש ידיים ורגליים, פעם לפני הטבילה ופעם אחריה) היה החלפת הבגדים של הכהן הגדול מבגדי לבן אל בגדי זהב ומבגדי זהב אל בגדי לבן. אילו היינו קובעים את סדר העבודה על פי סדר הפסוקים, היו לנו רק שלוש פעמים החלפת בגדים, ובמילא שלוש טבילות ושש קידוש ידיים ורגליים. על מנת להגיע אל חמש פעמים החלפת בגדים, יש להעתיק פסוקנו ("וּבֹא אֶהְרֵן") ממקומו כאן, ולשים אותו בסוף הפרשה אחרי פסוק כח ("וְאֶתְרֵי-כֶן יָבֹוא אֶל-הַמִּחְתָּה"). בזה יתוספו עוד פעמיים החלפת בגדים (מזהב ללבן ומלבן לזהב) ובמילא עוד פעמיים טבילה וארבע קידוש ידיים ורגליים.

ביאר זאת רש"י בסגנונו הבהיר (ד"ה ובא אהרן אל אהל מועד), וז"ל:

אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה, ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא (לב, א) ואמרו - כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו, שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר שנעשים בחוץ בבגדי זהב, וטובל ומקדש ופושטם ולובש בגדי לבן. ד"ה ובא אל אהל מועד: להוציא את הכף ואת המחטה שהקטיר בה קטורת לפני ולפנים. ד"ה ופשט את בגדי הבר: אחר שהוציאה, ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערביים. וזהו סדר העבודות: תמיד של שחר בבגדי זהב; עבודת פר ושעיר הפנימיים וקטורת של מחטה בבגדי לבן; אילו ואיל העם ומקצת המוספים בבגדי זהב; הוצאת כף ומחטה בבגדי לבן; שירי המוספים ותמיד של בין הערביים וקטורת ההיכל שעל המזבח הפנימי בבגדי זהב. וסדר המקראות לפי העבודות כך הוא: "וְשָׁלַח אֶת־הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר" (פסוק כב), "וְרָחַץ אֶת־כַּפְּיָם בְּמֵי־מַיִם" (פסוק כד), "וַיִּצָּא וַעֲשֶׂה אֶת־עֹלֹתוֹ" וגו' (שם), "וְאֵת חֶלֶב הַחֹטָאת" וגו' (פסוק כה) וכל הפרשה עד "וְאֶת־רֵי־כֶן יָבֹא אֶל־הַמִּזְבֵּחַ" (סוף פסוק כח) ואחר כך "וְכָא אֶהְרֵן" (פסוק כג), עכ"ל הזהב של רש"י.

והדרה קושיא לדוכתה, אם אמנם ההלכה היא חמש טבילות, מדוע כתבה התורה כאילו יש רק שלוש, כאשר אז צריכים להעתיק פסוק ממקומו ה'לא נכון', כאשר לכתחילה קשה לנו מדוע ואיך הגיע שמה! ובלשונו של בעל 'חכמת אדם': "וכי לא תוכל התורה לסדר הפסוקים כמו שסידרם רש"י"? ! זה, אולי הניסוח החד ביותר של שאלת ה"מדוע" (!). כפי שביארנו בכמה פרשיות, שאלת ה'מדוע' באה מיד אחרי שאלת ה'כיצד'. כאשר מדרש חז"ל אינו תואם את פשוטו של מקרא, אנו שואלים (את חז"ל) כיצד ידעתם לפרש כפי שדרשתם? ומיד לאחר מכן, אנו שואלים (את הקב"ה) מדוע כתבת בפשוטו של מקרא בדרך שאינה עולה בקנה אחד עם מה שביארת למשה רבינו.

משיב ה'חכמת אדם', הגאון ר' אברהם דנציג, וזה לשונו:

ונראה לי על פי מה ששמעתי בשם מו"ר הגאון החסיד הגר"א...
על פי מדרש רבה בפרשה זו פרשה כא, ז: א"ר יודן בר סימון,
צער גדול (היה לו למשה לדבר זה - "וְאֶל־יָבֹא בְּכָל־עֵת

אֶל-הַקֹּדֶשׁ". אמר, אוי לי שמא נדחף אהרן אחי ממחיצתו. "בְּכָל-עֵת", יש "עת" לשעה... ליום... לשנה... לי"ב שנה... לשבעים שנה... לעולם). אמר הקב"ה למשה, לא כשאתה סבור... אלא בכל שעה שהוא רוצה ליכנס יכנס, רק יכנס כסדר הזה, עכ"ל המדרש. וממשיך בעל 'חכמת אדם' נשמע מזה שדוקא שאר כהנים גדולים אסורים ליכנס לקדש קדשים אלא ביום הכיפורים, אבל אהרן היה מותר ליכנס בכל שעה ושעה, רק שיכנס בסדר העבודה שנאמר בפרשה זאת. ולפי זה התורה דקדקה בסדר, שהרי הטעם שאמרו בגמרא דקרא "וְכָא אֶהְרֵן" הוא שלא כסדר, דגמירי (=הלכה למשה מסיני) דחמש טבילות ועשר קידוש ידיים ורגליים לכהן גדול ביום הכיפורים, ואי כסדר הכתוב לא משכחת אלא שלוש (עיין רש"י). זה דוקא ביום הכיפורים היה הלכה למשה מסיני דצריך חמש טבילות. אבל כשירצה אהרן לעבוד בשאר ימות השנה לא גמירי הלכתא. ואם כן באמת אינו אלא שלוש (טבילות) ועובד כסדר האמור בפרשה. ואם כן הפסוק "וְכָא אֶהְרֵן" נכתב כסדר משום אהרן ביתר ימות השנה. עד כאן דברי הגאון, ותורת אמת היתה בפיהו, עכ"ל ה'חכמת אדם' בשם הגר"א.

על פי אבחנה ברורה זאת בין דין אהרן הכהן לדין כל כהן גדול אשר יבוא אחריו, מובן מדוע אין זכר ליום הכיפורים בתחילת פרק טז, שהרי לפי פשוטו זה היה הסדר עבור אהרן במשך כל השנה. גם מובן מדוע כתבה התורה פעמיים (פסוקים כט, לד) "וְהִיטָה-זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם", כאשר החלק הראשון של הפרק מוסב על סדר העבודה של אהרן במשך כל השנה, ואילו החלק השני מוסב על יישום סדר העבודה אל יום הכפורים לדורות (ראה להלן את ה"חֻקַּת עוֹלָם" בדין הלכה לשעה של אהרן). מובן גם מדוע רק בפסוקים האחרונים של הפרק (פסוקים כט עד לד) המדברים על יום כיפור אין זכר לאהרן, אלא "הַפְּהֵן אֲשֶׁר-יִמְשַׁח אֹתוֹ", כי בפסוקים אלה מדובר על יום הכיפורים לדורות, ולא על אהרן במשכן.

במקביל למה שלמדנו מבית מדרשו של הגר"א כותב גם הנצי"ב בהעמק דבר, כדבר המובן מאליו (פסוק כג ד"ה ובא אהרן אל אהל מועד):

לפי הפשט חוזר הענין דמדבר באהרן לבדו, שאם רצה באיזה יום בשנה לבוא אל אהל מועד, יהיה אחר כל ההכנות הללו. אבל כל זה אינו אלא באהרן לבדו. אבל לדורות מתפרש המקרא 'להוציא כף ומחתה' וכפירוש הגמרא, עכ"ל הנצי"ב.

הרי שההלכה לשעה היא אשר הטביעה את חותמה על פשוטו של מקרא, בעוד ההלכה לדורות מוצאת את ביטויה במדרש הכתוב. אולם עדיין צריך להסביר מדוע דוקא במקרה של סדר העבודה של יום הכיפורים, הבא לכפר על טומאות בני ישראל ('טומאת מקדש וקדשיו'), שונה דין אהרן במדבר מדין כהן גדול לדורות. כלומר, מדוע היה נחוץ ליותר פעולות מצד אהרן ("בְּכַל־עֵת") לכפר על טומאת מקדש בזמן המדבר, מאשר לדורות שדי היה בפעם אחת. הרי, אם התורה קבעה (בפשוטו של מקרא) שאהרן כן יכול לבוא "בְּכַל־עֵת", סימן שהיה צריך בכך. על זה משיב ה'משך חכמה', וזה לשונו (אחרי הביאו את שיטת הגר"א):

...כל זמן שהיו ישראל במדבר, הרי הם היו אסורים בבשר תאוה, והיו אוכלים בשר קודש תדיר, והיה מצוי טומאת מקדש וקדשיו ביותר, והיו צריכים לכפרה, לכן היה נכנס (אהרן) "בְּכַל־עֵת" בעבודת היום לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, עכ"ל.

בעקבות דברי הגר"א מעיר רבי יעקב קמנצקי בעל 'אמת ליעקב' בפירושו (ויקרא טז, ב ד"ה ואל יבא בכל עת אל הקודש):

...ואפשר שהוציא (הגר"א) זה מהא דאמרינן (גיטין ס, א): ח' פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשכן, ואלו הן וכו' ופרשת אחרי מות וכו', ורש"י שם הוצרך לידחק, וזה לשונו: אע"פ שהיא (פרשת אחרי מות) של יום הכיפורים, בו ביום נאמרה, עיין שם. אמנם לפי דברי הגר"א מבואר היטב, דבאמת הפרשה אינה רק של יום הכיפורים, אלא כל פעם שרוצה אהרן ליכנס לשם צריך לעשות כסדר שמחוייב לעשות ביום הכיפורים [על פי פשוטו של מקרא - שלוש טבילות ושש קידוש ידיים ורגליים] ולכן שפיר נאמרה ביום [שהוקם המשכן].

לפי זה יוצא שיש בסוגיא זאת שלושה דינים (א) משה, שיכול להיכנס לקודש הקדשים כל אימת שהוא רוצה וללא כל סדר עבודה, כי רק אהרן ב'בל יבוא'

ואין משה ב'בל יבוא' (תורת כהנים). (ב) אהרן במשך כל ימות השנה, שיכול להיכנס כל אימת שהוא רוצה, אבל על פי סדר העבודה לפי פשוטו של מקרא. (ג) אהרן ביום הכיפורים וכהן גדול לדורות רק ביום הכיפורים, על פי סדר העבודה לפי קבלת חז"ל ומדרש הכתובים.

וכאן יש מקום לשאול: מה היה דינו של אלעזר בנו של אהרן הכהן הגדול, אחרי שאהרן נפטר ובני ישראל עוד שוהים במדבר. כלומר, האם זה דין באהרן או דין בתקופה. על שאלה זו נדון בהמשך המאמר, כאשר נמשיך להבין את הסוגיא על פי שיטת הגר"א של 'שני דינים' – דין לשעה אצל אהרן במשכן, שאינו צמוד אל ותלוי בתאריך עשרה בתשרי, ודין לדורות אצל 'וְהִפְתָּן הַגְּדוֹל מֵאֲחֵיו' ביום הכיפורים דוקא, כשכל זה מוביל אותנו הלאה בהבנת ובהגדרת ענין 'סדר העבודה'.

הרב מאיר דן פלאצקי, בעל 'כלי חמדה' על התורה כתב (בפירושו ריש פרשת אחרי מות), וזה לשונו:

ומה שנראה לעניות דעתי בענין זה על מה שהובא במדרש רבה... [הובא לעיל על ידי החכמת אדם]. ומעתה נראה דאע"ג דזו מעלה היתה רק לאהרן, אבל כל כהן גדול אסורים להיכנס לקדשי קדשים כי אם ביום הכיפורים, מכל מקום כיון דחזינן דאהרן הכהן היה יכול להיכנס תמיד אם יעשה כסדר הזה, וכן לעתיד לבא [דהיינו בזמן תחיית המתים] כשיבואו משה [שהוא אינו בדין "וְאֶל-יָבֵא בְּכָל-עֵת" ואהרן, יהיה אהרן יכול להיכנס תמיד לקדשי קדשים 'בסדר הזה'. אלא דשאר הכהנים [אפילו כהנים גדולים] שאין מעלתם גדולה כל כך, אמרה התורה הקדושה "שלא יבואו בכל עת אל הקודש", אלא ביום הכיפורים. אם כן נראה [מכאן מסיק המחבר מסקנה הלכתית משמעותית ביותר] דקרבנות אלה אינם בגדר חובת היום ביום כיפור, אלא משום שהנכנס לקדשי קדשים צריך קרבנות אלה וצריך הקטורת שיעלה עשן, עכ"ל.

כלומר, פשוטו של מקרא ('וְאֶל-יָבֵא בְּכָל-עֵת אֶל-הַקֹּדֶשׁ'... "בְּזֹאת יָבֵא אֶהְרֹן אֶל-הַקֹּדֶשׁ") מלמד שכל העבודה המיוחדת הזאת (קרבנות, טבילות, קידוש ידיים ורגליים) היא מדין הכניסה לקודש הקדשים ולא מדין יום כיפור באשר הוא. אלא שהעבודה הזאת חייבת להיעשות פעם אחת בשנה – ביום הכפורים.

לפי זה במקום לדבר על 'סדר העבודה ביום הכיפורים' אולי מוטב להתייחס ל'סדר העבודה לקראת הכניסה לקודש הקדשים'. בתקופת המשכן (ראה להלן) כה גדולה היתה דרגת הקדושה בו במשך כל ימות השנה, שכהן גדול בדרגת אהרן (ואולי אף אלעזר) יכול היה להכנס לקודש הקדשים כל אימת שהוא רצה, על ידי 'סדר העבודה' על פי פשוטו של מקרא. מכאן ולהבא (בית ראשון ובית שני) בהעדר אותה דרגת קדושה מחד ובהיעדר כהן גדול בקדושת אהרן מאידך, הוגבלה הכניסה לקדש הקדשים לפעם אחת ויום מיוחד בשנה בלבד, הוא עשרה בתשרי, כאשר 'סדר העבודה' השתנה לחמש טבילות (במקום שלוש) וכו'.

את היסוד והמקור לכל המהלך הזה, על פי שיטת הגר"א בהבנת תפקיד פשוטו של מקרא בענייננו, אשר ממנו יוצא כי דין אהרן במשכן נובע מן הקדושה היתירה שבמשכן, אנו מוצאים בדברי הספורנו (ויקרא כד, ג ד"ה יערוך אותו אהרן) וזה לשונו:

אף על פי שהיתה הדלקת הנרות... כשירה בכהן הדיוט לדורות...
 מ"מ נאמר בה "אַהֲרֹן", כי אמנם כל ימי המדבר היה ענין המשכן
 בכל יום כענינו לדורות ביום הכיפורים... ולכן היה ראוי שיהיה
 מעשה הדלקת הנרות... על ידי כהן גדול כמו לדורות ביום
 הכיפורים, עכ"ל.

הרי שדרגת קדושת המשכן בסתם יום של חול, שווה לדרגת קדושת בית המקדש ביום כיפור בלבד. אם כן קל וחומר בן בנו של קל וחומר בבית שלישי ('יותר מזה יהיה בבית שלישי', ספורנו סוף שמות) שדין כהן גדול יהיה כדין אהרן הכהן עם כל המשתמע מכך.

הרי לפנינו פשוטו של מקרא המלמד הלכה לשעה, כאשר מדרשו מלמד הלכה לדורות. אולם, עם בנין בית שלישי לעתיד לבא, פשוטו של מקרא ישוב לתפקד וללמד הלכה לנצח. והרי אז יתברר לנו כי ה'לדורות' של בתי המקדש (בית ראשון 420 שנה ובית שני 410 שנה, בסך הכל 830 שנה) ייחשב כ'שעה' לעומת הנצח של בית שלישי, כשם שעד אז המשכן היה נחשב כ'שעה' לעומת בתי המקדש 'לדורות'! ואמנם "אין מקרא יוצא מידי פשוטו" - המלמד את נצחיות ההלכה. וכל זה תואם את דבריו הנצחיים של הנשר הגדול כי 'זאת

התורה לא תהא מוחלפת'. כי סוגיתנו מלמדת שני דינים בנצחיות של תורה, דין ראשון בדרגת קדושת המשכן ובית שלישי, ודין שני בדרגה נמוכה יותר של בית ראשון ובית שני, שנים אלה אשר נבנו על ידי שלמה ועזרא נחרבו על ידי גויים, לעומת המשכן שהוקם על ידי משה (המציין את דרגת הנצח – לכן 'זאת התורה' – אשר קיבל משה מאת ה' – 'לא תהא מוחלפת') ונגנז, קל וחומר בן בנו של קל וחומר בית שלישי, אשר ירד ישר מן השמים כ'מלאכתו' של הקב"ה, הוא יעמוד לנצח עקב נצחיותו של מי שהקים אותו.

(עייין בפרשת פקודי שם הבאנו בהרחבה את דברי הספורנו אודות קדושת המשכן, בית ראשון, בית שני, ובע"ה בית שלישי). ועייין פרשת דברים (הקשר בין חטא המרגלים ואי כניסת משה רבינו לארץ ישראל) בענין פעלו של משה רבינו בדרגת נצח.